

«ЕКОЛОГІЧНА» АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ: КРИМІНОЛОГІЧНА ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ТА ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ВИЗНАЧЕННЯ ЇХ ОБСЯГУ

DOI: 10.15330/apiclu.70.1.97-1.110

УДК 343.9

Постановка проблеми. Триваюча збройна агресія проти України продовжує збільшувати обсяг та якісний склад втрат суспільства і держави, торкаючись різних сфер соціального буття, у тому числі й актуальних питань безпекового становища у сфері довкілля. Збройна агресія стала не лише гуманітарною катастрофою, але й одним із найбільших екологічних лих у сучасній історії Європи, спричинивши системне, масштабне і, у своїй більшості, незворотне руйнування природних екосистем – явище, яке усе частіше пропонують кваліфікувати як екоцид.

Згідно з даними Офісу Генерального прокурора, станом на грудень 2025 р. зареєстровано понад 200 тис. злочинів агресії та воєнних злочинів (воєнних злочинів, злочинів агресії пропаганди війни, злочинів проти людяності та інших кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку) [1]. Водночас, за період 2022-2024 років обліковано доволі незначну кількість деліктів за ст.441 КК України (екоцид), загалом 23 кримінальні правопорушення, з яких у 21 випадку на кінець звітного періоду не було прийнято рішень (про закінчення або зупинення) [2]. Натомість значна частина злочинів, які наразі поповнюють статистичний масив за ст. 438 КК України, є воєнними злочинами проти довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінку наслідків збройної агресії проти України у сфері довкілля, стосовно їх кримінологічної характеристики чи аналізу перспектив подальшої кримінально-правової кваліфікації можна віднайти у наукових працях О. М. Ковтуна, Ю. В. Орлова, Я. В. Ступника, Т.А. Шевчук, А. М. Яценка та інших дослідників. Наразі вказана проблематика

залишається далекою від повноцінного розуміння та відповідних висновків, зважаючи на триваючий характер агресії та застосування ворогом усе нових форм та методів збройної боротьби, захищених цивілізованим міжнародним співтовариством.

Стаття має за **мету** визначити обсяг та полівимірність наслідків збройної агресії проти України у сфері довілля, а також оцінити можливості правового механізму визначення їх обсягу у світлі сучасних завдань, які стоять перед кримінологією війни.

Виклад основного матеріалу. На протязі останнього десятиріччя тема «кримінології війни» (criminology of war) стає однією із центральних у кримінологічних школах Західної Європи. Можна з усією впевненістю заявити, що на сьогодні це є питанням доконаного факту. Розповсюдження збройних конфліктів і, як наслідок, «злочинів війни», вимагає адекватного науково-практичного реагування з боку міжнародної наукової спільноти та міжнародної кримінології. Як слушно зауважують В. М. Дрьомін та В. А. Цитряк, завданням «кримінології війни» як окремого наукового напрямку міжнародної кримінології є кримінологічна характеристика воєнних злочинів, вивчення причин та наслідків їх вчинення, кримінологічна характеристика осіб, які відповідно до судових процедур будуть визнані винними в їх скоєнні, розробка кримінологічних методів дослідження механізму прийняття та реалізації злочинних рішень, розробка заходів міжнародного співробітництва з метою протидії «злочинам війни», захисту жертв війни та притягнення до відповідальності винних з метою покарання та запобігання цим злочинам [3, с.492].

В. В. Сокурєнко основні завдання кримінології війни пов'язує із:

1. виявленням, науковим описом та поясненням кримінологічно значущих структур, ознак та властивостей війни як широко соціально-політичного, культурно-психологічного феномену;
2. формуванням інформаційних моделей злочинності, пов'язаної з війною;
3. дослідженням та систематизацією знань про особливості детермінації агресивних воєн, злочинів війни;

4. розробкою наукових уявлень про осіб, які вчиняють воєнні та пов'язані з війною злочини, в тому числі й розв'язують та ведуть агресивні війни;

5. удосконаленням розуміння механізму індивідуальної злочинної поведінки за категоріями кримінальних правопорушень, що складають феномен злочинів війни;

6. поглибленням та специфікацією наукового знання про жертв війни, їх видове розмаїття, характер та особливості травматизації, вплив останньої на процес подальшої криміналізації та/або віктимізації суспільства, окремих соціальних груп;

7. формуванням сучасного розуміння впливу збройних конфліктів на геополітичні процеси, в тому числі й з позиції детермінації інших збройних конфліктів, інтенсифікації процесів відтворення злочинів міжнародного характеру;

8. сприянням у розвитку концепції перехідного правосуддя, кримінологічній специфікації її компонентів задля зниження криміногенного потенціалу повоєнного транзиту [4, с.73].

Очевидно, що встановлення наслідків збройної агресії проти України, які знаходять свій вираз у відповідних кількісно-якісних показниках шкоди/ціни для оточуючого довкілля, розробка та впровадження дієвих методик обчислення перебувають наразі у руслі основних завдань кримінології війни. Інформаційний базис наслідків збройної агресії загалом, в силу міждисциплінарності зв'язків, у подальшому необхідно використати у процесі кримінально-правової кваліфікації міжнародних злочинів, формування підстав для переслідування та притягнення до міжнародно-правової та кримінальної відповідальності.

Перелічені у постанові КМ України від 20.03.2022 р. №326 напрями визначення шкоди та збитків Україні унаслідок збройної агресії РФ умовно можна згрупувати до таких:

1) *гуманітарний* (смерть або каліцтво цивільних осіб; втрати, пов'язані з призначенням різних видів державної соціальної допомоги та наданням соціальних послуг);

2) *економічний* (непрямі економічні втрати, пов'язані зі зменшенням чисельності населення та відповідних економічних показників країни; втрати суб'єктів господарювання наслідок

знищення їх власності, враховуючи упущену вигоду; втрати житлового фонду, об'єктів благоустрою, громадських будівель; втрати об'єктів житлово-комунального господарства у сфері тепло-, водопостачання та водовідведення; руйнація чи пошкодження автомобільного, залізничного сполучення, транспортних розв'язок, телекомунікаційних мереж та інші об'єктів транспортної інфраструктури; знищення газо-, нафтопроводів, об'єктів енергетичної інфраструктури; витрати, необхідні для їх відновлення);

3) *військовий* (людські та матеріальні військові втрати і витрати, пов'язані з бойовими діями);

4) *правоохоронний* (людські та матеріальні втрати/затрати органів кримінальної юстиції, пов'язані із забезпеченням публічної безпеки і порядку, протидією злочинності в цілому);

5) *природоохоронний* (втрати земельного фонду, шкода через забруднення і засмічення земельних ресурсів; втрати лісових насаджень; втрати надр через їх самовільне користування та збитки навколишньому природному середовищу; втрачена частина територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях; збитки для територій і об'єктів природно-заповідного фонду; шкода, завдана викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря; збитки водним ресурсам та об'єктам водогосподарської інфраструктури);

6) *культурно-релігійний* (втрати об'єктів культурної спадщини; руйнування та пошкодження релігійних споруд та культових будинків) [5].

Ю. В. Орлов та Я. В. Ступник справедливо вказують на те, що левова частка випадків нищення ворогом довкілля, зафіксована Державною екологічною інспекцією та Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, повинна також бути предметом або кримінального переслідування або цивільних позовів про відшкодування завданих збитків. Причому величезна кількість територій продовжує залишатися недоступною для працівників Державної екологічної інспекції, правоохоронних органів, працівників природно-заповідного фонду для огляду та фіксації злочинів через замінування, активні воєнні дії тощо [6, с.285].

Станом на 375-тий день з моменту початку повномасштабного вторгнення рф було зафіксовано 2333 випадки завдання шкоди довкіллю в результаті бойових дій. Завдана шкода оцінювалася у 1912 млрд. грн. (867 млрд. грн. – забруднення земель та ґрунтів, 988 млрд. грн. – повітря, 57 млрд. грн – води). Значна шкода була завдана й продовжує завдаватися лісам (зокрема, в результаті пожеж), об'єктам природно-заповідного фонду, біорізноманіттю, корисним копалинам. Водночас далеко не завжди відбувається адекватна реакція на злочинне спричинення шкоди довкіллю з боку правоохоронних органів, що сприяє їх латентизації [6, с.285].

У подальшому обсяг шкоди та її деталізація тільки продовжувала зростати. Державною екологічною інспекцією України (лютий 2022 р. – січень 2025 р.) розраховані збитки довкіллю склали понад 3 трлн грн, у тому числі: 1) атмосфера – 139,1 млрд. грн. (горіння 3,09 млн. тонн нафтопродуктів); 637,1 млрд. грн. (лісові пожежі на 87,3 тис. га); 6,0 млрд. грн. (інші загоряння на 2,4 млн. м²); 2) водні ресурси – 48,9 млрд. грн. (забруднення 2,1 тис. тонн водних об'єктів); 9,0 млрд. грн. (засмічення водних об'єктів 37,3 млн. кг); 26,8 млрд. грн. (самовільне використання 20,9 млрд. м³ водних ресурсів); 3) земельні ресурси – 1,17 трлн. грн (засмічення 22,1 млн. м² земель); 20,0 млрд. грн. (забруднення 1,1 млн. м² ґрунтів); природно-заповідний фонд – 150,1 млрд. грн. (пошкодження рослинного світу на 20,6 тис. га); 561,9 млрд. грн. (кількість знищених та пошкоджених 27,7 млн. дерев та рослин) [7].

За інформацією KSE Institute (аналітичного центру при Київській школі економіки) екологічні втрати інфраструктури України, пов'язані із збройною агресією, можуть бути охарактеризовані за такими різновидами:

- *шкода для природно-заповідного фонду та територій*: знищення та пошкодження природних екосистем і об'єктів унаслідок пожеж, вибухів, пересування техніки та військових, різного роду забруднень; відлякування рідкісних і зникаючих тварин; невідновлювані втрати вікових дерев, інших пам'яток природи та особливо рідкісних тварин і рослин; втрата доступу та зниження туристичної і науково-дослідницької привабливості; довготривалі непередбачувані наслідки війни на відновлення дикої природи.

До зони вторгнення потрапило близько 2 тис. територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 1,8 млн гектарів (Меотида, Джарилгацький, Приазовський, Олешківські піски, Великий Луг, Білобережжя Святослава, Нижньодніпровський). Загалом 10 національних природних парків України, 8 заповідників та 2 біосферних заповідники окуповано. Лише підірив греблі Каховської ГЕС завдав природно-заповідному фонду збитків на суму близько 140 млрд грн. Станом на липень 2025 р. сума збитків природно-заповідному фонду склала понад 3 трлн грн. [8];

- *шкода від викидів небезпечних речовин у атмосферу*. Станом на травень 2023 р. у результаті бойових дій в атмосферне повітря потрапило близько 1,2 мільйона тонн забруднюючих речовин, включаючи 430 тис. тонн оксиду вуглецю, 700 тис. тонн пилу та 40 тис. тонн неметанових летких органічних сполук, а також значна кількість важких металів та інших шкідливих речовин [9];

- *шкода для земельних ресурсів*: знищення/пошкодження земель різних категорій унаслідок мінного забруднення та розмінування; забруднення: через горіння та розливи нафтопродуктів, від викидів у атмосферу, воєнними відходами чи іншими небезпечними речовинами унаслідок бойових дій; необхідність рекультивациі, ліквідації забруднень та очищення земель (прямі збитки).

На значній частині території відбувається суттєве пошкодження поверхневого шару ґрунтів унаслідок будівництва фортифікаційних споруд, вибухів та згоряння боеприпасів, проведення військових маневрів тощо. За оцінками Київської школи економіки та Zoï Environment Network, під ризиком пошкодження та забруднення опинилося 186 тис. км² земель, що становить практично 31% території України, з них понад 20 тис. км² пошкоджені більше, ніж на 75%. Загалом, збитки від пошкодження територій та порушення ґрунтів через військові дії сягають еквіваленту 9,8 мільярда доларів США [9];

- *пошкодження та втрати лісових масивів*: знищення/пошкодження деревостану і запасу деревини, інших компонентів лісових екосистем внаслідок пожеж, вибухів та ін., а внаслідок окупації та мінування – втрата доступу до заготівлі деревини,

лісовідновлення, інших лісгосподарських заходів, побічних лісокористувань, таких як заготівля ягід, грибів тощо, туризм та відпочинок. За даними Zoë Environment Network, сукупна площа лісових пожеж на територіях, де проходили активні бойові дії сягає майже 298 тис. гектарів. Така площа лісових пожеж перевищує середньорічну площу лісових ресурсів, що були знищені внаслідок пожеж на всій території України у понад 50 разів [10, с.13].

- *школа для водних ресурсів*: цілеспрямовані удари по інфраструктурі для забору, очищення та постачання води, а також каналізаційних очисних спорудах. За попередніми оцінками (січень 2024 р.), було пошкоджено понад 582 пог. км каналізаційних мереж, частково пошкоджено або повністю зруйновано 183 каналізаційних насосних станцій. Руйнувань/пошкоджень зазнали 33 полігони для захоронення побутових відходів, знищено понад 23 тис. контейнерів для збирання побутових відходів [10, с.23];

- *безпосередня шкода унаслідок бойових дій*. Мінування природних ландшафтів та сільськогосподарських земель становить серйозну загрозу для життя й здоров'я громадян, формує цілий спектр екологічних загроз для основних складників довкілля включно зі станом та рівнем родючості ґрунтів, рослин, екосистем. Згідно з даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій, станом на початок 2024 р., близько 156 тис. км² (приблизно 30% території України) були потенційно забруднені вибухонебезпечними предметами. З врахуванням поточних результатів протимінної діяльності, щільність знешкоджених вибухонебезпечних предметів становила майже 500 вибухонебезпечних предметів на 1 км² очищеної території. Для розмінування усієї ймовірно замінованої території України може знадобитися до 42 млрд доларів США (без врахування розмінування водойм, оскільки даних про ціну цього процесу у нас поки немає). Вартість розмінування внаслідок теракту на Каховській ГЕС можна оцінити до 1 млрд. доларів США [11].

Станом на грудень 2025 р. продовжують залишатися потенційно небезпечними понад 130 тис. км² території, а з початку повномасштабного вторгнення піротехнічними підрозділами було знешкоджено понад 630 тис. вибухонебезпечних предметів [12].

Серед усіх різновидів завданої упродовж повномасштабного вторгнення шкоди довікілью особливої уваги потребує оцінка наслідків руйнування 6 червня 2023 року Каховської гідроелектростанції, масштабність яких цілком підпадає під поняття «екологічної катастрофи», як конститутивної ознаки складу екоциду. Відбулося затоплення 600 км² придатних до життя земель та втрачено 14 кубокілометрів води – фактично потреби України у воді протягом півтора року. Станом на травень 2024 р. загальна сума розрахованих збитків довікілью склала 77,8 млрд грн. Найбільших втрат зазнали об'єкти природно-заповідного фонду, зокрема Національний природний парк «Кам'янська Січ» (73,3 млрд грн.). Втрата води Каховського водосховища оцінена у 1,3 млрд грн, а шкода ґрунтам – 1,26 млрд грн. [13]. За іншими оцінками, унаслідок руйнації греблі Каховської ГЕС було затоплено понад 75 тис. га земель, без джерела води залишилися 94% зрошувальних систем у Херсонській, 74% – у Запорізькій та 30% – у Дніпропетровській областях. Забрудненими річковими водами було охоплено понад 7 300 км² північно-західного шельфу Чорного моря. Також мало місце затоплення та часткове знищення 64 428 га лісів у Херсонській та Миколаївській областях, загалом постраждало 333 тис. га природоохоронних територій [14].

Злочинна руйнація Каховської ГЕС мала наслідками втрати: 1) житлового господарства. До зони підтоплення потрапили близько 20-30 тис будинків, з яких принаймні 150 багатоповерхових будинків в місті Херсон; 2) енергетики. Загальні збитки енергетиці сягнули 624 млн. доларів США, більша частина з яких була пов'язана безпосередньо з руйнуванням гідроелектростанції, яка мала потужність 334,8 МВт та яка не підлягає відновленню, та дамби; 3) транспортної інфраструктури. Постраждали від повені понад 290 км доріг, найбільш зруйнованими були комунальні дороги – понад 50% від загальної довжини; 4) промисловості. Промислові підприємства та інший бізнес втратили внаслідок підриву за попередніми оцінками вже 105 млн. доларів США; 5) сільського господарства. Знищення посівів сільськогосподарських культур, поголів'я худоби та риби призвело до збитків сільського господарства на 25 млн. доларів США. Каховське водосхо-

вище використовувалося для забезпечення водою зрошувальних систем і тваринництва загальною площею 584 тис. гектарів; 6) довкіллю та екології. Орієнтовна сума збитків, завданих навколишньому середовищу, оцінюється у 1,5 млрд доларів США. Під час вибуху дамби витекло 150 тонн нафти. Рівень солоності Чорного моря біля Одеси майже втричі нижчий норми [15].

На сьогоднішній день, як вказують науковці, проблемними і не вирішеними ані у теоретичній, ані у практичній площині залишаються ряд питань у частині забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля та збереження навколишнього середовища саме в період збройної агресії, зокрема: розробка правових механізмів реалізації юридичної відповідальності за злочини проти довкілля в контексті повномасштабної воєнної агресії росії проти України; оцінка негативного впливу на довкілля в результаті повномасштабного російського вторгнення та прогнозування наслідків війни в середньо та довгостроковій перспективі тощо [16, с.279-280].

Частково поділяючи таку оцінку (в силу її надто категоричного змісту) відзначимо, що відповідні зусилля у вказаних напрямках державою реалізуються, починаючи з 2022 року. Наразі процедура визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, у еколого-природоохоронній сфері нараховує цілу низку нормативно-правових документів, серед яких: Методика визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації (наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 18.05.2022 р. №295); Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації (наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.10.2022 року №414); Методика визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації (наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 13.10.2022 р. №424); Методика визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азов-

ському та Чорному морях (наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 19.08.2022 р. №309); Методика визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами (наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 21.07.2022 р. №252); Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану (наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 р. №167); Методика визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами (наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 15.09.2022 р. №366); Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди (наказ Міністерства довкілля та природних ресурсів України від 13.04.2022 р. №175).

Аналіз їх текстуальної частини дозволяє висловити ряд міркувань щодо змісту положень, потенційно проблемних для досягнення мети, чи положень, бажаних до появи у структурі документу: 1) ризики належній координації виконавської дисципліни (н-д, у межах одного напрямку визначення шкоди для земельних ресурсів Постанова №326 передбачає різних виконавців методики – Мінекономіки та Держекоінспекцію, а також відмінних відповідальних за це суб'єктів – військові адміністрації та Держекоінспекцію); 2) неврахування сучасних реалій правової регламентації (н-д, розмір завданих збитків власникам/користувачам земельних ділянок с/г призначення Методика №295 пропонує визначати відповідно до Порядку визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам 1993 р.); 3) відсутність чіткого розуміння/неповнота задекларованої мети (н-д, лише Методика №424 конкретизує мету визначення розмірів та обсягів шкоди та збитків природно-заповідному фонду, проте виключно для компенсацій державі, шляхом звернення до судових інстанцій, у тому числі – міжнародних. Про врахування зібраної

інформації у діяльності органів кримінальної юстиції мова не ведеться); 4) брак комунікації з органами кримінальної юстиції (очевидно, що зібраний масив інформації повинен бути переадресований також Офісу Генерального прокурора, МВС України з подальшою процесуальною фіксацією та притягнення до відповідальності, а також включення до міжнародного реєстру збитків).

До змісту та наповнення цих нормативно-правових документів висловлюють й інші зауваження. До прикладу, О. М. Ковтун констатує відсутність врахування вартості недоотриманих Українським народом екосистемних послуг – усіх корисних ресурсів та вигод, які людина може отримати від природи (здатності лісів виділяти кисень та поглинати вуглекислий газ; морських та інших природних територій – позитивно впливати на клімат, врожайність і здоров'я людини тощо). Автор зауважує, що, попри безкоштовність екосистемних послуг, частину з них можна монетизувати та включити до суми репарацій, покладених на державу-агресора [17, с.106].

Висновки. Очевидною та нагальною є потреба обліку та процесуального закріплення наслідків екологічної шкоди від воєнних дій та невинуватих військовою необхідністю руйнувань, з перспективою їх подальшого переведення у кримінально-правову площину та притягнення винуватих суб'єктів до відповідальності, як до міжнародно-правової – держави-агресора, так і до кримінальної відповідальності фізичних осіб. Відповідна інформація повинна виступити базою для запровадження у майбутньому компенсаційних механізмів відшкодування завданих збитків, а також отримання репарацій від держави-агресора для подальшого відновлення та відбудови країни.

1. Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення рф. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/> (дата звернення: 14.12.2025).
2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/2013-2024-roki-pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya> (дата звернення: 14.12.2025).

3. Дрьомін В. М., Цитряк В. А. Сучасні тенденції розвитку міжнародної кримінології. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 489-492.
4. Сокурєнко В. В. Воєнно-агресивна злочинність: феномен, детермінація, протидія: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2025. 608 с.
5. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова КМ України від 20.03.2022 р. №326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.11.2025).
6. Орлов Ю. В., Ступник Я. В. Кримінологічний аналіз екологічної злочинності в Україні: від ординарної ситуації до контексту війни. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2023. №2(29). С.276-288.
7. Екологічні наслідки війни: масштаби збитків зростають. Державна екологічна інспекція України. URL: <https://www.dei.gov.ua/post/3072> (дата звернення: 21.11.2025).
8. Відновлення та розширення природно-заповідного фонду, залучення міжнародної допомоги та реформування системи. Офіційний веб-портал Державної екологічної інспекції України. URL: <https://www.dei.gov.ua/post/3245> (дата звернення: 10.11.2025).
9. Яких екологічних наслідків зазнала Україна за час війни окрім збитків від підриву Каховської ГЕС. Аналітика KSE Institute. URL: <https://surl.li/misjvg> (дата звернення: 10.11.2025).
10. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. URL: <https://kse.ua/ua/russia-will-pay/> (дата звернення: 08.10.2025).
11. Звіт про непрямі фінансові втрати економіки внаслідок військової агресії росії проти України станом на 1 липня 2024 року. Аналітика KSE Institute. URL: <https://kse.ua/ua/russia-will-pay/> (дата звернення: 08.04.2026).
12. Довідка щодо заходів протимінної діяльності ДСНС України. URL: <https://dsns.gov.ua/dovidka-shhodo-zaxodiv-protiminnoyi-diialnosti-dsns-ukrayini?date=22.12.2025> (дата звернення: 22.12.2025).
13. 6 червня 2023 року російські окупаційні війська вчинили терористичний акт, підірвавши греблю Каховської гідроелектростанції. Офі-

- ційний веб-портал Державної екологічної інспекції України. URL: <https://www.dei.gov.ua/post/3207> (дата звернення: 11.11.2025).
14. Попередній екологічний та юридичний аналіз руйнування Каховської ГЕС і його наслідків : аналіт. звіт / Коаліція «Україна. П'ять ранку»; ГО «Фонд підтримки фундаментальних досліджень»; Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». Київ, 2023. URL: https://yur-gazeta.com/content/UserFiles/Docs_new/de3b65fbd486fc8d9178d019f6832987.pdf (дата звернення: 05.12.2025).
15. Підriv Каховської ГЕС завдав Україні щонайменше \$2 млрд прямих збитків – перші обрахунки KSE Institute. URL: surl.li/mzjdk1 (дата звернення: 05.12.2025).
16. Шевчук Т. А., Яценко А. М. Захист довкілля в контексті протидії збройній агресії Росії: кримінологічний вимір. Вісник кримінологічної асоціації України. 2024. № 2 (32). С.274-282.
17. Ковтун О. М. Еколого-правові аспекти збройної агресії Російської Федерації проти України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2024. Випуск 83: частина 2. С.103-109.

Ігор МЕДИЦЬКИЙ. «Екологічна» агресія проти України: кримінологічна оцінка наслідків та правового механізму визначення їх обсягу

У статті наведено кримінологічну оцінку та характеристику наслідків збройної агресії проти України у еколого-природоохоронній сфері. На підставі статистичних даних у частині кримінально-правової протидії зроблено висновок про продовження практики вчинення вищим політичним та військовим керівництвом держави-агресора, а також безпосередніми виконавцями воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Напрями визначення шкоди та збитків для держави запропоновано об'єднати у гуманітарній, економічній, військовій, правоохоронній, природоохоронній та культурно-релігійній площинах. Зроблено акцент на складності узагальнення та систематизації наслідків збройної агресії, з огляду на триваючий та не остаточний характер отримуваних даних, їх неповноту, а також інші чинники.

Еколого-природоохоронні наслідки збройної агресії деталізовано за рахунок шкоди та збитків: 1) природно-заповідному фонду та іншим природоохоронним територіям; 2) унаслідок викидів небезпечних речовин у атмосферу; 3) земельним ресурсам; 4) лісовим масивам; 5) водним ресурсам; 6) від безпосередніх бойових дій; 7) інфраструктурним та промисловим об'єктам. Виконано моніторинг нормативно-правових актів, які формують процедуру визначення шкоди та збитків, завданих еколого-природоохоронній сфері внаслідок збройної агресії. За його результатами висловлено ряд міркувань щодо змісту положень, потенційно проблемних для досягнення мети, чи положень, бажаних до появи у структурі документу.

Ключові слова: збройна агресія, воєнні злочини, злочини проти людяності, екоцид, кримінальна відповідальність, наслідки екологічної шкоди, довілля, навколишнє природне середовище, природно-заповідний фонд.

Ihor MEDYTSKYI. «Environmental» aggression against Ukraine: a criminological assessment of the consequences and the legal mechanism for determining their extent

This article presents a criminological assessment and description of the consequences of armed aggression against Ukraine in the field of environmental protection. Based on statistical data regarding criminal law countermeasures, the conclusion is drawn that the practice of committing war crimes and crimes against humanity continues to be carried out by the senior political and military leadership of the aggressor state, as well as by the direct perpetrators of such crimes. It is proposed to categorize the assessment of harm and losses to the state into humanitarian, economic, military, law enforcement, environmental, and cultural-religious dimensions. Emphasis is placed on the difficulty of summarizing and systematizing the consequences of armed aggression, given the ongoing and incomplete nature of the data received, its incompleteness, and other factors.

The environmental and nature conservation impacts of armed aggression are detailed in terms of damage and losses: 1) to nature reserves and other protected areas; 2) resulting from the release of hazardous substances into the atmosphere; 3) to land resources; 4) to forest areas; 5) to water resources; 6) from direct combat operations; 7) to infrastructure and industrial facilities. A review was conducted of the laws and regulations governing the procedure for determining the harm and damage caused to the environmental and nature conservation sector as a result of armed aggression. Based on the findings, a number of observations were made regarding provisions that could potentially hinder the achievement of the objective, as well as provisions that would be desirable to include in the document.

Keywords: armed aggression, war crimes, crimes against humanity, ecocide, criminal liability, consequences of environmental damage, environment, natural environment, nature reserve fund.